

Aftonbladet, 23 december 2019

Hon valsar älskvärt runt i det mänskliga

Dubravka Ugrešićs "Räven" är spretig men hänger ändå ihop
av

Lidija Praizovic

Ett av de allra finaste författarskapen som växt fram ur före detta Jugoslaviens ruiner är kroatiska **Dubravka Ugrešićs**.

Ugrešić lämnade Zagreb som politisk flykting 1993 och lever sedan många år i Amsterdam.

Böcker som *Den ovillkorliga kapitulationens museum* och *Smärtans ministerium*, om Jugoslaviens sönderfall och exilens villkor, är redan klassiker. Hennes levande, lätta och sinnesutvidgande prosa om svåra, centrala ämnen är värd ett Nobelpris.

Senaste boken *Räven* är svår att beskriva då den är ännu spretigare och mer eklektisk än de tidigare. Ett citat av **Ira Ferris** återges i boken och kan tjäna som dess formmässiga motto: "Sann litterär lycka uppstår i samma ögonblick som berättelsen undslipper författarens kontroll, när den börjar uppföra sig som en roterande vattenspridare och spruta åt alla håll, när gräset inte börjar växa på grund av fukten utan på grund av törsten efter en närliggande fuktkälla."

Ändå hänger allt ihop. *Räven* består av sex delar som huvudsakligen rör sig i det litterära landskapet. Skickligt blandas genrer som autofiktion, essä, reseberättelse och litteraturvetenskap.

Ugrešić är en klarsynt och underhållande guide att följa genom litteraturvärlden.

Exempelvis på en nedslående tom konferens i Neapel om migrationen i Europa där hon bjudits in i egenskap av migrantförfattare: "Språket var en perfekt indikator på inställningen till flyktingarna. Ju mer finkänsligt språket var, desto sämre var relationen till de nyanlända ... Arrangörerna ägnade mest uppmärksamhet åt afrikanen, helt enkelt därför att han symboliserade det mest akuta problemet: de afrikanska flyktingarna i Italien och italienarnas inställning till dem."

Denne afrikanska författare tipsar henne om sitt trick: det gäller att "spela på etnicitetens och rasens strängar" – då framstår man genast som trovärdig. Men Ugrešić har svårt att förstå sig: "Ingenting jag sa berörde publiken."

Hon är cynisk, vass och rolig, men misantropin tar aldrig över. Ytterst betraktar hon världen och människorna med öm blick, ett snett leende och en rynka i pannan, liksom förundrad över samtiden. Hon står inte utanför den mänskliga gemenskapens förnedring, utan valsar älskvärt runt i den, med varierande grad av värdighet.

Detta vare sig hon deltar i en turistutflykt, föreläser på de marknadsanpassade hippa skrivarskolorna ("verkstäder av rekreativ, kreativ och terapeutisk typ") eller knaprar tabletter mot värk eller kvävningsskänslan i flygets ekonomiklass. ("Min bransch är uppdelad i ekonomiklass och affärsklass, beroende på författarnas medieexponering och förskott.")

Men på en punkt är hon stenhård: i sitt avståndstagande från den kroatiska nationalismen – det faktum att man i skolan numera inte lär sig om partisanerna utan om Ustasja och att "barnen inte längre vet vad det är för skillnad på Musse Pigg och **Adolf Hitler**". Och hur monumenten som rests för att hedra fascismens offer i kriget 1941–1945 rivs ner och ersätts med nya "fosterländska" monument över Kroatiens försvarare i Fosterlandskriget 1991-1995. Ugrešićs genuina antifascism gör henne till en förebild för oss alla.

Bokens crescendo är del tre: "Djävulens trädgård". Här förälskar sig jaget i en minröjare på den kroatiska landsbygden, en man som liksom hon själv står utanför den nyliberala och nyfascistiska gemenskapen. Jag ska inte spoila, men det exploderar och brinner på ett litterärt fulländat sätt som kommer närmare kriget och smärtan än det mesta som skrivits i ämnet. Scenerna etsar sig fast och kommer att gå till litteraturhistorien.

I övrigt genomsyras skildringen av en djup ensamhet som är exilens, och kanske i synnerhet den politiska flyktingens. Hon som anses ha förrått det egna landet och folket, samtidigt som hon är och förblir en främling i Nederländerna och Västeuropa. Hennes hemvist är språket och litteraturen och hennes totem är den listiga och svekfulla räven: "Räven är dömd till ensamhet, till ett liv utanför sin egen art".

Räven är snyggt, sofistikerat och lyhört översatt av **Djordje Zarkovic** som kan vara Sveriges bästa skönlitterära översättare från bosniska, kroatiska och serbiska. Eller som Ugrešić skulle ha uttryckt saken: "Det har visat sig att vi talar tre språk fastän vi trodde att vi talade ett."